

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Севост'янова Павла Олександровича «Особливості організації особистісного компонента індивідуального досвіду», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Актуальність теми. Незалежно від історичного часу, місця або умов, людина завжди звертається до власного досвіду. Ґрунтуючись на ньому, вона формує певну лінію життя, яка має постійно вести людину до розвитку на основі запобігання помилок та закріплення успіхів минулого. Індивідуальний досвід є одним з найбільш значущих феноменів у людському житті. Враховуючи незначну ступінь його вивченості, слід говорити про те, що аналіз досвіду має бути віднесений до найпріоритетніших завдань психології як науки. Все це вказує на високу актуальність дисертаційної роботи Севост'янова Павла Олександровича.

Здобувач зробив акцент на особистісному досвіді, який в рамках концепції О.М. Лактіонова разом з соціальним та мнемічним утворюють структуру всього індивідуального досвіду. Особистісна складова є відповідальною за структурування усього досвіду. Тому така побудова дослідження є досить доречною, оскільки вона має дозволити вивчити закономірності функціонування досвіду, перш ніж розглядати його змістовне наповнення.

Новизна підходу дисертанта до проблеми полягає в тому, що йому вдалося:

- 1) довести, що образ «Я» можна трактувати як репрезентативну характеристику особистісного компонента індивідуального досвіду;
- 2) виділити складові частини особистісного компонента індивідуального досвіду;

3) охарактеризувати і емпірично вивчити профілі образу «Я» та їх прояв в особистісних компонентах індивідуального досвіду;

4) виявити особливості особистісного компонента індивідуального досвіду, які можна спостерігати в контексті значних соціально-політичних змін.

Дисертація має традиційну **структуру**, складається зі вступу, чотирьох розділів, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатку. Матеріал дисертації викладено літературною науковою мовою, досить логічно і послідовно. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій висока і цілком відповідає рівню, прийнятому в сучасних українських кандидатських дисертаціях. Проаналізовано достатню кількість нових і класичних наукових робіт з проблеми. Використано сучасні методи і методики дослідження. Отримані автором емпіричні дані глибоко оброблені та проаналізовані, вдало зіставлені з результатами інших дослідників даної проблеми. Все це дозволило П.О. Севост'янову сформулювати якісні висновки, які відповідають завданням дисертації.

Об'єктивність і надійність результатів дослідження забезпечені адекватною і оптимальною дослідницькою методологією, системним аналізом теоретичного матеріалу, солідною базою першоджерел, яка налічує 169 пунктів, комплексним застосуванням емпіричних і теоретичних, кількісних та якісних методів. Отримані результати активно використовуються на **практиці** – в психотерапевтичній та психокорекційній роботі практикуючих психологів, в процесі розробки тренінгів з формування позитивного образу Я, особистісного росту тощо. Дисертант надав 2 акти про впровадження своїх наукових розробок.

У **першому** розділі (*«Теоретичний аналіз проблеми дослідження особистісного компоненту індивідуального досвіду»*) автором досить логічно та послідовно викладено результати теоретичного аналізу проблеми індивідуального досвіду, розглянуто історію її вивчення. Доведено, що особистісний компонент індивідуального досвіду спрямований на накопичення та застосування різноманітних інтерпретаційних комплексів. Спираючись на ці комплекси, людина може надавати оцінку собі та іншим, оцінювати явища і

події, що відбуваються у зовнішньому світі, визначати власну поведінку та особистісний розвиток і коригувати їх у відповідності до мінливих умов. Було визначено, що в рамках особистісного досвіду аспект інтерпретації себе як вартості містить самооцінку, саморегуляцію та образ «Я»; аспект інтерпретації інших в якості сумісних з суб'єктом досвіду – образ «Я» та цінності; аспект інтерпретації оточуючого світу – цінності та смисл життя.

У **другому** розділі дисертації (*«Організація і методи дослідження»*) кваліфіковано описані теоретичні та емпіричні методи дослідження, а також методи математико-статистичної обробки отриманих даних. Дана вичерпна характеристика вибірки досліджуваних, стратегії і тактики дослідження. Виділено основні незалежні і залежні змінні, що цікавлять автора.

У **третьому** розділі (*«Дослідження особливостей складових особистісного компоненту індивідуального досвіду при різній організації образу “Я” як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя»*) при вивченні образу «Я» в якості репрезентативної характеристики особистісного досвіду, було отримано два виміри, що відображують благополучне та проблемне уявлення про себе. На основі зазначених двох вимірів автором було отримано чотири профілі образу «Я»: «конфліктний», «благополучний», «помірно благополучний» та «помірно негативний». Досить чітко визначені характеристики кожного з профілів.

Для осіб з «благополучним» профілем характерним є більш виразна відкритість досвіду та сумлінність у порівнянні з досліджуваними з іншими профілями. В них процеси самостійного моделювання, планування та оцінювання результатів, загальна саморегуляція, орієнтація на процес, орієнтація на результат, локус контролю «Я», загальна осмисленість життя, цінність самостійності є найбільш виразними. В той же час, гедонізм як цінність у даній категорії досліджуваних виявляється виразною значущо менше у порівнянні з особами з іншими профілями. Досягнення та влада як цінності є більш значущими для осіб з профілями «помірно благополучний» та «помірно негативний».

У четвертому розділі дисертації («Дослідження динаміки складових особистісного компоненту індивідуального досвіду, обумовленої соціально-політичними змінами») проаналізовано особливості особистісного досвіду у студентів в 2010 та 2017 роках. Автор спробував зв'язати ці особливості з соціально-політичними подіями, що відбулися в ці роки. У цьому ж розділі представлена тренінгова програма, спрямована на підвищення суб'єктивного благополуччя за допомогою формування підструктур особистісного компонента індивідуального досвіду. Програма авторського тренінгу включала до себе елементи тренінгу творчого мислення, особистісного зростання, зміцнення психологічного здоров'я, а також тренінгу сенсу життя і покликання людини. У контрольних експериментах ефективність тренінгу переконливо доведено.

Висновки дисертаційного дослідження ґрунтовні і логічні; їх зміст в повній мірі відповідають меті та завданням дослідження його основним теоретичним та емпіричним результатам.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих роботах. Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 11 публікаціях. З них 7 – статті в наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку МОН України, 1 – в іноземному виданні, а також 3 – тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст автореферату в повній мірі відповідає тексту дисертації і відображає основні теоретичні положення і результати проведеного емпіричного дослідження.

Разом з тим, позитивно оцінюючи роботу в цілому, ми висловимо деякі **зауваження і побажання автору**, що стосуються змісту та оформлення дисертації.

1. Автор ототожнює поняття «сенсу» і «абсолютного (онтологічного) сенсу». Павло Олександрович цілком спирається на класичне положення Віктора Франкла, яке сформульоване ще в середині ХХ століття. Саме тому в моделі структури особистісного компонента індивідуального досвіду (рис. 1

автореферату) сенс знаходиться тільки в одному секторі з трьох – секторі інтерпретації світу. Однак сучасні дослідники (наприклад Альфрід Ленгле) обґрунтували існування і інших видів смислів. Так, екзистенціальний сенс будується на основі цінностей особистості, а практичний – визначається процесом діяльності людини. Ці два види смислів присутні у всіх трьох компонентах моделі – не тільки в інтерпретації світу, але і в інтерпретації себе та інших людей. Таким чином, авторська модель особистісного компонента індивідуального досвіду в майбутньому потребує доопрацювання.

2. Теза про те, що образ «Я» – це результат узагальнення уявлень лише про благополуччя є дещо однобічним, оскільки з виду пропадає його антипод – неблагополуччя.

3. Автор стверджує, що індивідуальний досвід найкраще розглядати з боку його особистісного компонента. Обґрунтування: особистісний компонент – базовий для соціального і мнемічного компонентів. Однак в психології пам'яті обґрунтований і протилежний підхід – трактування мнемічної системи як базової для особистості і діяльності, розуміння пам'яті як механізму творчості особистості, її структурування та розвитку.

4. Поняття «інтерпретаційних комплексів» досвіду вельми конструктивно і використовується як пояснювальне. Автор правильно вказує, що організація індивідуального досвіду залежить від властивостей цих комплексів. Але будь-якого впорядкованого переліку цих властивостей не дає. Розробка наукових уявлень про властивості інтерпретаційних комплексів досвіду, методик їх діагностики може бути перспективою подальших досліджень Павла Олександровича.

5. Навантаження показників за обома факторами щодо минулого дещо поступаються навантаженням «Я» сьогоденного та «Я» майбутнього. Дисертація виграла б при залученні до інтерпретації даного факту.

6. План дослідження, за допомогою якого автор вивчає залежність особистісного компонента індивідуального досвіду від соціально-політичних змін, на наш погляд, є проблематичним. У ньому проявився ефект когорти. У

